

La vil·la romana del Romeral, a Albesa (la Noguera). Evolució arquitectònica i funcional d'un establiment rural a la vall de la Noguera Ribagorçana, entre els s. I-IV dC

La *villa* romana Romeral ha sido objeto de diversas intervenciones arqueológicas: de forma discontinua, entre 1961-1968, con la intención de proteger y recuperar una parte de sus mosaicos; de forma regular, en el marco de un programa global de investigación, a partir de 1995. Las excavaciones han permitido identificar un gran establecimiento y definir sus principales fases de ocupación, entre los siglos I y V d.C. La fase más importante corresponde al siglo IV, cuando el edificio se reorganiza totalmente en torno a un peristilo, utilizando los programas arquitectónicos y decorativos propios de las grandes residencias de la aristocracia de la antigüedad tardía.

Palabras clave: *villa*, hábitat rural, aristocracia, antigüedad tardía.

La *villa* romaine du Romeral a fait l'objet de plusieurs interventions archéologiques: de façon discontinue entre 1961 et 1968, dans le seul but de protéger et de récupérer une partie des mosaïques; puis régulièrement, à partir de 1995, dans le cadre d'un programme de recherche globale. Les fouilles ont permis de documenter l'existence d'un grand site et d'en définir les phases d'occupation principales, du Ier au Vème siècle. La plus importante, datant du IVème siècle, a comporté une réorganisation générale autour d'un péristyle, que a été menée à terme suivant les programmes architecturaux et décoratifs propres des grandes résidences aristocratiques de l'Antiquité Tardive.

Mots clés: villa, aristocratie, antiquité tardive.

Situació geogràfica

La vil·la del Romeral, situada en la posició determinada per les coordenades UTM x302288; y4627756, es troba a 4 quilòmetres al nord-oest del nucli urbà d'Albesa, sobre la primera de les terrasses al·luvials de la riba esquerra del riu Noguera Ribagorçana, i a 13 quilòmetres de la confluència d'aquest curs fluvial amb el Segre. L'emplaçament de la vil·la en la cota de 252 m i la seva posició sobre el riu situat en la cota de 234 m —que representa una diferència de cota de 18 metres— li permet una àmplia visió de la riba dreta i la vall del riu al sud i sud-oest, en tant que cap al nord i el nord-est la successió de terrasses i l'absència d'accidents del relleu importants asseguruen el domini visual de les primeres formacions orogràfiques que configuren el Prepirineu: la serra Llargà en primer terme i el Montsec d'Ares al fons.

La disposició de la primera d'aquestes formacions i dels dos cursos fluvials esmentats defineix una plana molt àmplia, de forma aproximadament triangular que, amb els vèrtexs a les poblacions de Balaguer, Alfarràs i Corbins, suaument va perdent altura des del nord-est.

En la decisió d'escollir aquesta posició preminent per bastir la vil·la sembla haver influït l'interès de destacar l'aspecte monumental de l'edifici, reforçant l'efecte visual amb relació al paisatge circumdant. En situar-la a l'extrem de la terrassa fluvial, malgrat l'evident perill d'esfondrament, els constructors la destacaven sobre el perfil de la riba esquerra del riu per a tots aquells que viatgessin per la vall o per la riba dreta de la Noguera Ribagorçana (figura 1).

L'emplaçament triat també permet un fàcil accés a la xarxa viària local. Molt a prop de la vil·la, a uns 5,5 quilòmetres en línia recta, es localitza una

Fig. 1. Fotografia de la dècada dels anys seixanta. S'emmarca amb un cercle la posició de la vil·la. A primer terme, la Noguera Ribagorçana. Al fons, la serra Llarga i el Montsec d'Ares.

torre de planta quadrada, que es pot datar entre els segles II i IV, controlant la cruïlla de dues vies que es dirigien cap als dos passos practicables de la serra Llarga: Algerri i Castelló de Farfanya (ROVIRA, MARÍ 1998). La primera de les vies es pot seguir entre Menàrguens i Algerri, i tal vegada provinguí de Bellvís, mentre que la segona via que connecta Albesa amb Castelló de Farfanya, podria tenir el seu origen a Lleida o en algun punt de la via d'*Italia in Hispanias*. Aquesta xarxa de camins devia estar integrada en un sistema de comunicacions d'abast regional que comunicava el Pirineu i el sud de la Gàl·lia amb la ciutat de Lleida, l'antiga *Ilerda*, que es troba tan sols a uns 16 quilòmetres en línia recta de la vil·la del Romeral.

Història d'un descobriment

La vil·la romana del Romeral va ser descoberta de forma casual l'any 1961, en el decurs de la instal·lació d'una conducció de rec a la finca que fins aquell moment estava dedicada a conreus de secà. Aquests treballs van deixar al descobert alguns fragments de mosaic que van atreure l'atenció de l'Institut d'Estudis Ilerdencs, fins al punt que els anys 1965, 1966 i 1968, sota la direcció de Rodrigo Pita i Luis Díez-Coronel, aquesta institució va finançar sengles campanyes de prospecció i excavació que van permetre localitzar un conjunt de mosaics policroms i delimitar bona part d'un edifici de grans dimensions i amb una organització interna molt complexa que responia als models

més sofisticats de l'arquitectura rural romana (PITA, Díez-CORONEL 1963; Díez-CORONEL 1970; Díez-CORONEL, PITA 1969-1970, 1966 i 1970; PITA, Díez-CORONEL 1964-1965). Alguns dels mosaics van ser retirats de la vil·la i traslladats al que llavors era el Museo Arqueológico de Barcelona per a la seva restauració.

L'atenció, gairebé exclusiva, atorgada a la localització i la recuperació dels mosaics explica el limitat coneixement de la vil·la, malgrat que aquesta ha estat repetidament citada en la bibliografia científica (GORGES 1979). En realitat, només es va intervenir en les galeries pavimentades amb mosaics que tancaven el pati central del peristil —que no va ser excavat— i algunes de les habitacions dels costats nord i oest. Nogensmenys, els treballs es van concentrar en els estrats corresponents a les darreres fases d'ocupació: aquelles que semblaven relacionades amb la creació del programa musiu i l'organització global de l'edifici com una residència senyorial i el posterior abandonament. Les fases més antigues només es van documentar mitjançant sondeigs molt limitats. Aquest fet ha dificultat els intents posteriors per establir l'evolució general de la vil·la, la naturalesa exacta de l'ocupació en cada moment i, més concretament, l'entitat i el significat de la fase representada per la construcció de l'edifici senyorial (s'ha parlat, sense gaire precisió, d'una primera vil·la, de caràcter modest, substituïda per una construcció tardana més luxosa). Tampoc no ha estat possible definir els elements materials associats amb aquest hàbitat, com la tecnologia agrícola o les infraestructures de servei per la vida domèstica.

Fig. 2. Angle SW de la vil·la. Estructures de la fase I sobre les quals es disposen les de la gran reforma del segle IV dC.

Els descobridors de la vil·la parlen d'una primera ocupació, identificada gràcies a la troballa d'alguns materials ceràmics sense context, que la situaria entre els segles I i III dC i que finalitzaria amb les suposades destruccions que acompanyaren les incursions bàrbares del 260 dC. Cal recordar, però, que no hi ha cap referència textual o arqueològica que relacioni clarament aquests fets històrics amb l'àrea de Lleida.

Interromputs l'any 1968 els treballs de retirada dels mosaics, no es va realitzar cap nova intervenció a la vil·la fins l'any 1995, quan es va iniciar un programa sistemàtic d'excavacions arqueològiques, que ha permès ampliar el coneixement de la vil·la i documentar les fases d'un establiment que neix en la primera meitat del segle I dC i no es abandonat fins un moment no determinat del segle V dC (MARÍ, REVILLA 2003; MARÍ, REVILLA 2006).

Origen de la vil·la i primeres fases d'ocupació (segles I-III dC)

Sota les estructures que configuren la planta de la vil·la del segle IV dC, s'han documentat evidències d'un establiment de dimensions importants, que havia estat bastit amb carreus de grans dimensions però del qual es desconeixen les característiques i la funció. Dissortadament, les úniques evidències d'aquesta fase són les rases de fonamentació, que havien estat espoliades dels carreus (figura 2), i un dipòsit amb les parets de morter de calç i paviment d'*opus signinum*. El dipòsit havia estat excavat en el conglomerat que

forma la terrassa sobre la qual s'assenta el conjunt, i estava conservat en una alçada de poc més d'un metre (figura 3).

La data fundacional i la pervivència d'aquesta primera fase no es poden precisar encara, atès que l'únic element de datació són els materials recuperats dels nivells d'amortització del dipòsit esmentat. Entre aquests materials cal destacar una copa de parets fines tipus Mayet XXXVII 1a, de probable producció bètica, la cronologia de la qual es pot situar en època de Tiberi-Claudi (LÓPEZ MULLOR 1989, 175-180). La data de l'amortització, doncs, es pot situar en les dècades centrals del segle I dC. Cal insistir, però, que aquesta datació no es pot aplicar a tot el conjunt i que, de moment, tampoc no es poden individualitzar reformes concretes dins aquesta fase d'ocupació.

La segona fase d'ocupació es caracteritza per la construcció d'un edifici amb una funció residencial evident. Es tracta d'un edifici de grans dimensions que sembla estar organitzat a l'entorn d'un pati central que coincidiria a grans trets amb la planta de la posterior vil·la del segle IV dC, i que va ser objecte de diverses modificacions (figura 4).

Fins avui, s'han delimitat tres costats d'un edifici de planta quadrangular, encara que la major part d'estructures han estat documentades en l'angle SE. Al costat sud s'han pogut excavar algunes estances que semblen pertànyer al conjunt termal de la vil·la: una gran habitació amb paviment d'*opus signinum* (A307), que podria correspondre a la *cella frigidaria* (figura 5), al costat d'una piscina (*piscina frigidaria*)

Fig. 3. Cisterna amortitzada en la primera meitat del segle I. Tan sols es coneixen dues parets de la cisterna atès que la resta es troba sota les estructures de la darrera fase de la vil·la.

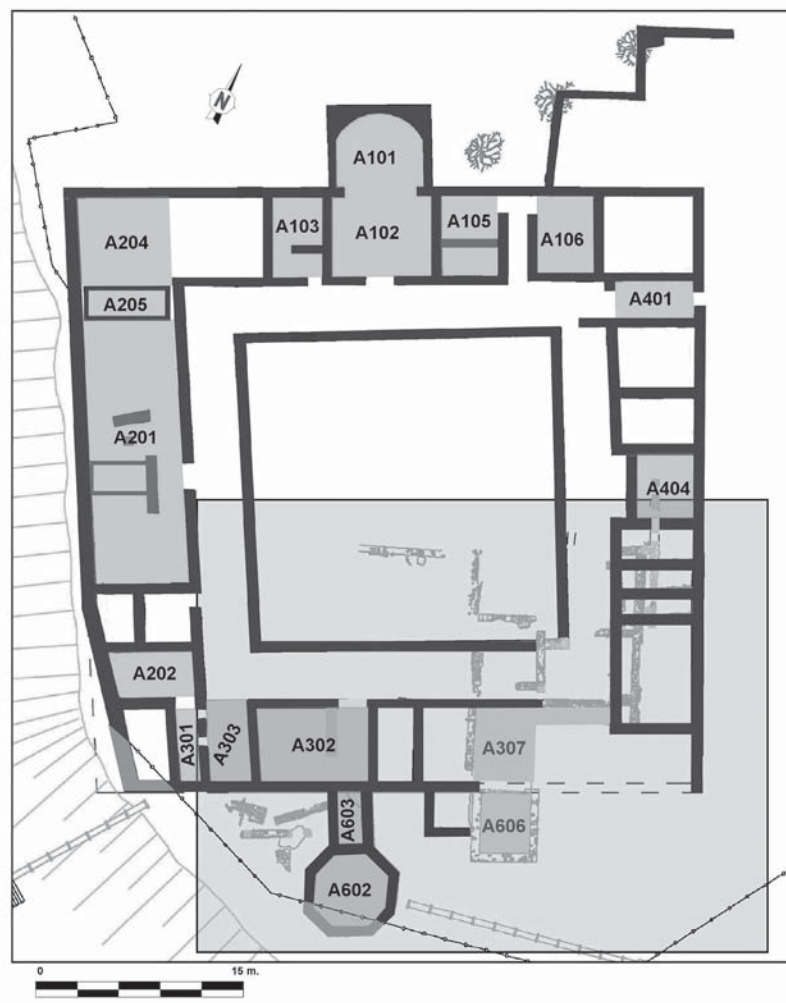

Fig. 4. Planta de la vil·la amb la numeració dels àmbits principals. En color negre, les estructures de la darrera fase de la vil·la per sobre les que corresponen a les fases dels segles I a III dC.

a la qual s'accedia a través de dues grades (A606) (figura 6). Cal destacar la presència de nombrosos fragments de *lapis specularis* caiguts damunt el sòl de la piscina, procedents, sens dubte, d'una o més grans obertures que il·luminarien el recinte. Aquest complex, que sembla en ús durant els segles II-III dC, va ser amortitzat en un sol moment, amb un potent estrat de materials de construcció relacionats amb

una reforma total de la vil·la. Els materials ceràmics recuperats (terra sigil·lada hispànica tardana Drag. 37) proporcionen una data aproximada per a aquesta amortització de mitjan-segona meitat del segle IV dC.

La rellevància d'aquesta evident *pars urbana* és confirmada per l'existència d'un programa ornamental de gran qualitat. A part d'un fragment de fust de columna de marbre recuperat en els nivells

Fig. 5. *Cella frigidaria* de les termes de la fase II. Aquest àmbit va estar en ús fins el darrer moment de la vil·la; es desconeix, de moment, si la seva funció va estar vinculada a un nou conjunt termal encara no documentat.

Fig. 6. *Piscina frigidaria* de les termes de la segona fase de la vil·la. Aquest espai va ser amortitzat, en un sol moment, en la gran reforma del segle IV dC.

d'amortització de la piscina, l'estiu de 2005 es van recuperar diversos fragments d'un *labrum* i una gran placa esculpida amb la reproducció del cap de Medusa que servia com a brollador d'una font (figura 7). Aquesta peça es va recuperar fora del seu context (dins d'un estrat datat igualment en el segle IV dC) i no se'n pot precisar la ubicació original, que podia haver estat el recinte de les termes o un pati interior. El bon estat de conservació de la peça i la fragilitat del material sobre el que es va esculpir, pedra arenosa, no semblen abonar que hagués estat a l'exterior. La iconografia i la qualitat de la peça indiquen la seva relació amb un art decoratiu d'alt nivell propi de l'arquitectura privada.

La reconstrucció de la vil·la el segle IV dC. Arquitectura i programes decoratius d'una residència senyorial

En un moment del segle IV dC es duu a terme una reorganització gairebé total del lloc, pel que fa a l'organització espacial, models arquitectònics i decoració. Aquest canvi suposà l'aprofitament selectiu d'estructures i espais de la fase anterior, però també l'abandonament d'altres.

El nou edifici és de planta quadrangular i s'organitza a l'entorn d'un peristil de forma lleugerament trapezoidal, tancat per quatre galeries porticades de 29 m

de longitud màxima i 3'2 m d'amplada. D'aquesta planta únicament sobresurten els volums construïts que corresponen a habitacions especialment importants: una exedra al costat nord i una sala octogonal al costat sud. El conjunt, per tant, es presenta com una construcció única i compacta i aïllada de l'exterior, que devia mostrar un cert aspecte de fortalesa. L'àrea total ocupada és d'uns 3.000 m². El pati del peristil té una superfície de 400 m². Cadascuna de les galeries articula i comunica directament una sèrie d'habitacions. A més, existien passadissos secundaris que portaven del peristil a altres dependències. Fins avui, només s'ha pogut establir amb seguretat la disposició de les habitacions situades en els costats nord, oest i part de l'est de la vil·la.

Costat nord

Al costat nord destaca, ocupant una posició central, un àmbit de grans dimensions articulat en dos espais (A101/A102): un rectangular i un altre acabat amb un absis, inscrit dins d'una obra de planta quadrangular que sobresortia de la paret nord de l'edifici (figura 8).

L'organització d'aquest àmbit i la seva decoració musiva, la més rica del conjunt conservat, fa pensar en un gran *triclinium* o en un *oecus* destinat a les recepcions del propietari. Aquest tipus de sales s'ins-

Fig 7. Moment de la trobada de la placa esculpida amb el cap de Medusa i de les restes d'un *labrum* escampades al seu voltant.

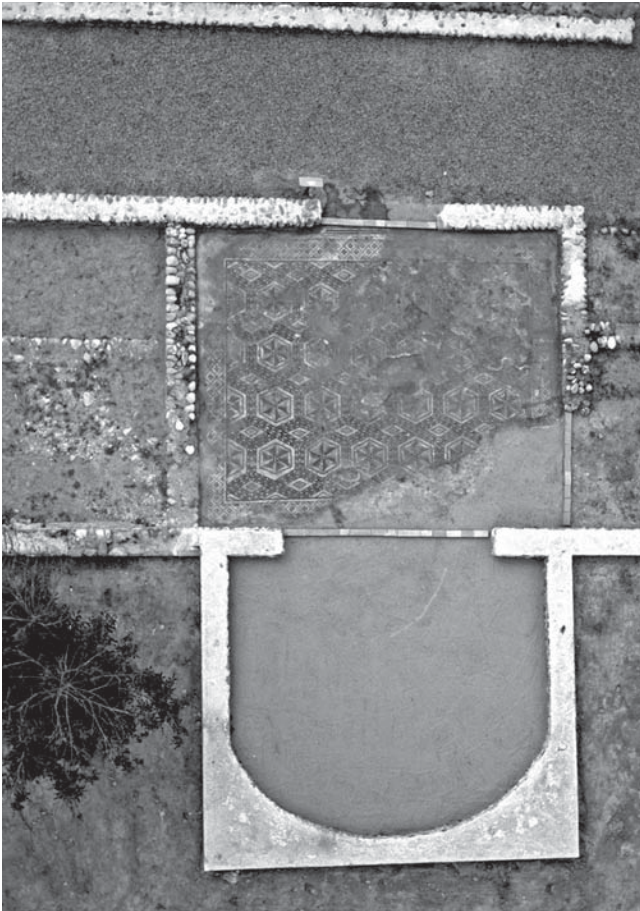

Fig. 8. Vista aèria del *triclinium/oecus*, organitzat en dos àmbits. L'àmbit absidal i el mosaic que el decorava van ser arrasats fa pocs anys en rebaixar el camp on estava ubicat.

piren en els models de l'arquitectura oficial romana i en els cerimonials corresponents, que destacaven la distància entre l'emperador i els seus súbdits. Traslladades ràpidament a les residències aristocràtiques, serveixen com a espais de relació social en els que conflueixen les esferes pública i privada i ens mostren la forta jerarquització que caracteritza la societat tardoromana. A Hispània són presents amb relativa freqüència a les grans vil·les d'època tardana. Els paral·lels a Catalunya són ben coneguts: Darró, a Vilanova i la Geltrú; Torre Llauder, a Mataró (LÓPEZ MULLOR *et al.* 1992; PREVOSTI 1981; PREVOSTI, CLARIANA 1993; CHAVARRÍA 2005; ARCE 2005). Totes aquestes construccions, bé com a obra nova o com a reforma d'un edifici anterior, se situen cronològicament dins el segle IV.

A ambdós costats del *triclinium/oecus* hi ha senyals d'ambits de funció diversa. A l'est, podem trobar dues estances a les quals s'accedia des del peristil a través d'un passadís d'un metre d'amplada cobert amb un paviment de terra batuda (A105 i A 106). L'habitació (A105) més propera a la gran sala va experimentar una evolució complexa al llarg del temps; els treballs d'excavació van permetre documentar un senzill paviment, també de terra batuda, que havia substituït un anterior paviment de mosaic. La segona estança (A106) encara no ha estat excavada (figura 9). A l'oest, hi ha un àmbit (A103), tal vegada un *cubiculum*, al qual s'accedia directament des del peristil, i que estava dividit per un petit mur en dos espais menors. Aquí el paviment era d'*opus signinum* (figura 10).

Fig. 9. Àmbit 105 situat a l'est del *triclinium/oecus*. A la dreta, el passadís que permet l'accés des del peristil. A primer terme, la galeria nord del peristil i la paret, sense porta, d'aquest espai.

A l'extrem occidental d'aquest costat hi ha una sèrie de dependències de majors dimensions que podien haver servit com a cuina. Aquestes dependències tal vegada estarien relacionades amb una petita cisterna situada en l'angle entre els costats nord i oest de l'edifici, de cronologia encara no establerta (figura 11).

Costat oest

El costat oest de l'edifici presenta una major complexitat arquitectònica. S'ha identificat un gran espai, potser una sala utilitzada per la família resident com a lloc d'estatge, i un conjunt de petites habitacions, una de les quals sembla un *cubiculum* o dormitori (A203). Aquesta habitació es dividia en dos espais menors: el més allunyat de l'entrada, de forma rectangular i

Fig. 10. Àmbit 103 disposat a l'oest del *triclinium/oecus*. Dividit en dos espais per un petit mur, tal vegada exercís la funció de *cubiculum*.

Fig. 11. Cisterna (A205) situada prop de l'angle NW de la vil·la.

més petit, era destacat i separat de l'altre per dues columnes o pilastres adossades (figura 12). Ambdós espais eren decorats amb mosaics policroms; el més luxós pavimentava l'espai de menors dimensions, que sembla així el lloc més reservat (emplaçament del llit?). L'habitació es comunicava indirectament amb el peristil mitjançant un petit passadís de servei pavimentat amb una obra formada amb petites peces ceràmiques disposades en forma d'espina (A301). Aquesta disposició dels accessos reforçava el caràcter privat i la intimitat de l'habitació.

Fig. 12. *Cubiculum* (A202) pavimentat amb mosaic en el costat oest de la vil·la. Al fons, el mosaic que singularitzava la posició del llit està totalment perdut.

En un moment encara no determinat, però que sembla situar-se dins la fase d'ocupació representada pels mosaics, l'angle sud-oest de l'edifici va patir una destrucció parcial com a resultat d'un esfondrament de la terrassa natural en la que s'assenta el conjunt. Aquest esfondrament només va afectar algunes habitacions, però en tractar-se d'un angle això devia perjudicar l'estabilitat estructural de tot el conjunt. La reacció dels ocupants va ser endegar un seguit de reformes que comportaren la creació d'habitacions més petites i enretirades respecte al límit de la terrassa (figura 13).

Costat est

Fins al moment, només s'han identificat algunes habitacions de planta quadrada i un àmbit rectangular (A401) que s'obria al peristil amb una gran porta flanquejada per dues bases de columna, una desapareguda (figura 14). La disposició i l'ús dels elements ornamentals per a destacar la porta fan pensar que segurament es tracta d'un passadís que comunicava el peristil amb l'exterior o amb un altre sector important de l'edifici. Precisament, és en aquest costat on els primers excavadors havien situat l'entrada de la vil·la, identificant com a tal una curiosa estructura de forma semicircular que aproximadament ocupava la meitat exacta de la galeria est del peristil (A404). Les darreres excavacions, però, han demostrat que es tracta d'una interpretació errònia realitzada a partir d'una excavació massa limitada. Ara per ara, doncs,

Fig. 13. Prop de l'angle SW de l'edifici, la caiguda d'una part de la terrassa va obligar a fer una nova distribució de l'espai. La barana moderna evidencia la inflexió del nou mur de tanca.

Fig. 14. Tram final de la galeria nord del peristil. Al fons, a l'esquerra, una de les bases de columna que flanquejaven la porta que donava accés al passadís per accedir a l'exterior de la vil·la.

Fig. 15. Motiu decoratiu en forma de palma disposat a l'entrada de l'àmbit 302 al costat sud de la vil·la.

l'única possible comunicació directa amb l'exterior és el passadís acabat d'esmentat.

Costat sud

El sector sud era un dels pitjor coneguts de tot l'edifici i el que podia haver estat més malmès pels treballs de conreu. Per aquest motiu, les actuacions iniciades el 1995 han dedicat un especial interès a aquest lloc. Fruit d'aquests treballs ha estat la documentació del conjunt termal relacionat amb la segona fase d'ocupació, descrit més amunt. Quan a la fase d'ocupació del segle iv, fins al moment s'ha localitzat, i

excavat parcialment, una habitació de grans dimensions (A302), a la qual s'accedeix per una porta de dos metres d'amplada. La importància d'aquesta habitació sembla evident per la seva situació oposada al doble espai que configura el *triclinium/oecus* del costat nord, sobre un dels eixos que organitzen l'edifici, i pel fet que el llindar de la porta estava singularitzat amb un motiu ornamental en mosaic que reproduïa una palma (figura 15). Tant el tema del motiu com la seva acurada execució semblen indicar, doncs, l'accés a l'interior d'un espai de prestigi. A través d'un petit corredor de poc més d'1 m d'amplada pavimentat amb decoració musiva (A603) l'espai esmentat comunicava amb una altra habitació de planta octogonal, que sobresortia del conjunt de l'edifici (A602).

Al costat d'aquesta habitació singular, gairebé en l'angle NW es va excavar un altre espai de 6 m de llarg i 3,10 m d'amplada pavimentat amb mosaic (A303), que permetia comunicar, a través d'una doble porta, el peristil amb el passadís pavimentat amb peces ceràmiques, esmentat abans, que comunicava amb el *cubiculum* (figura 16). La funció d'aquest espai no es pot precisar amb total seguretat ja que una gran part d'aquest costat de l'edifici ha estat destruïda per l'erosió i la instal·lació de la nova conducció de rec que va substituir la que va donar lloc al descobriment de la vil·la.

Consideracions finals

El pati del peristil, excavat parcialment en la darrera campanya, no ha aportat, de moment, dades rellevants

Fig. 16. Àmbit 303. La trama assenyala la disposició del mosaic H, cobrint les estructures de les fases I i II de la vil·la. El doble accés (A i B) permetia la comunicació amb el passadís A301 i el *cubiculum* A202. L'accés C comunicava aquest espai amb la galeria oest del peristil.

per conèixer aspectes relacionats amb la vida dels residents, llevat d'una estructura, a manera de porxada situada davant del *triclinium/oecus*. A llocs com *Villa Fortunatus* i La Malena, a Saragossa, el pati disposa d'un estany decoratiu que evidencia que aquests espais eren utilitzats com a lloc de descans, d'oci, o per a activitats intel·lectuals, combinant vegetació, aigua i mobiliari. Ara per ara aquest no sembla el cas del Romeral, tot i que noves campanyes poden obligar a modificar aquesta apreciació.

El pati del peristil devia estar delimitat per un petit mur de poc més de 40 cm d'alçada, sobre el que recolzarien les columnes que sustentaven la teulada, sense aportar majors precisions sobre les característiques de les columnes o d'altres elements arquitectònics. També s'ha documentat la presència d'una estructura per a la recollida d'aigües de la teulada, en l'angle de les galeries nord i oest. Possiblement, l'aigua recollida era conduïda a la cisterna del costat oest.

L'obra constructiva que defineix aquesta fase de la vil·la és força modesta. Consisteix en una barreja de morter de calç i pedres i còdols de dimensions mitjanes, ordenats de forma que els murs mostren l'aparença d'un *opus spicatum* molt rústec. La pedra treballada només apareix en alguns angles de mur

i portes i com a basament del que serien pilastres adossades i columnes. L'únic mur de límit extern conegut fins ara, el que tanca l'edifici pel costat nord, està recobert, externament, amb un parament de petits falsos carreus que en realitat són pedres de forma irregular i amb la cara vista treballada per donar l'aparença de bloc.

Aquesta pobresa dels materials constructius contrasta amb un programa decoratiu de qualitat en el que destaca el conjunt de mosaics policroms ja esmentat, que cobria una bona part de la superfície de la vil·la (figura 17) (DÍEZ-CORONEL, PITA 1966, 1969-1970 i 1970; PITA, DÍEZ-CORONEL 1963 i 1964-1965; PITA 1969; BLÁZQUEZ *et al.* 1989; NAVARRO 1999; MARÍ, REVILLA 2006). S'ha documentat decoració musiva en tres de les galeries del peristil (B, C, E), en els dos passadissos del costat sud (H, I), en el *cubiculum* del costat oest (A/F) i en les dues estances del *triclinium/oecus* (D, G). Recentment s'ha localitzat restes de mosaics a altres àmbits, destruïts ja en època romana o actualment.

Altres elements completaven l'efecte visual i el missatge global que transmetia la decoració: evidenciar les jerarquies socials mitjançant l'exhibició de la riquesa i el luxe. A les primeres publicacions, per exemple, s'esmenta la troballa de fragments de

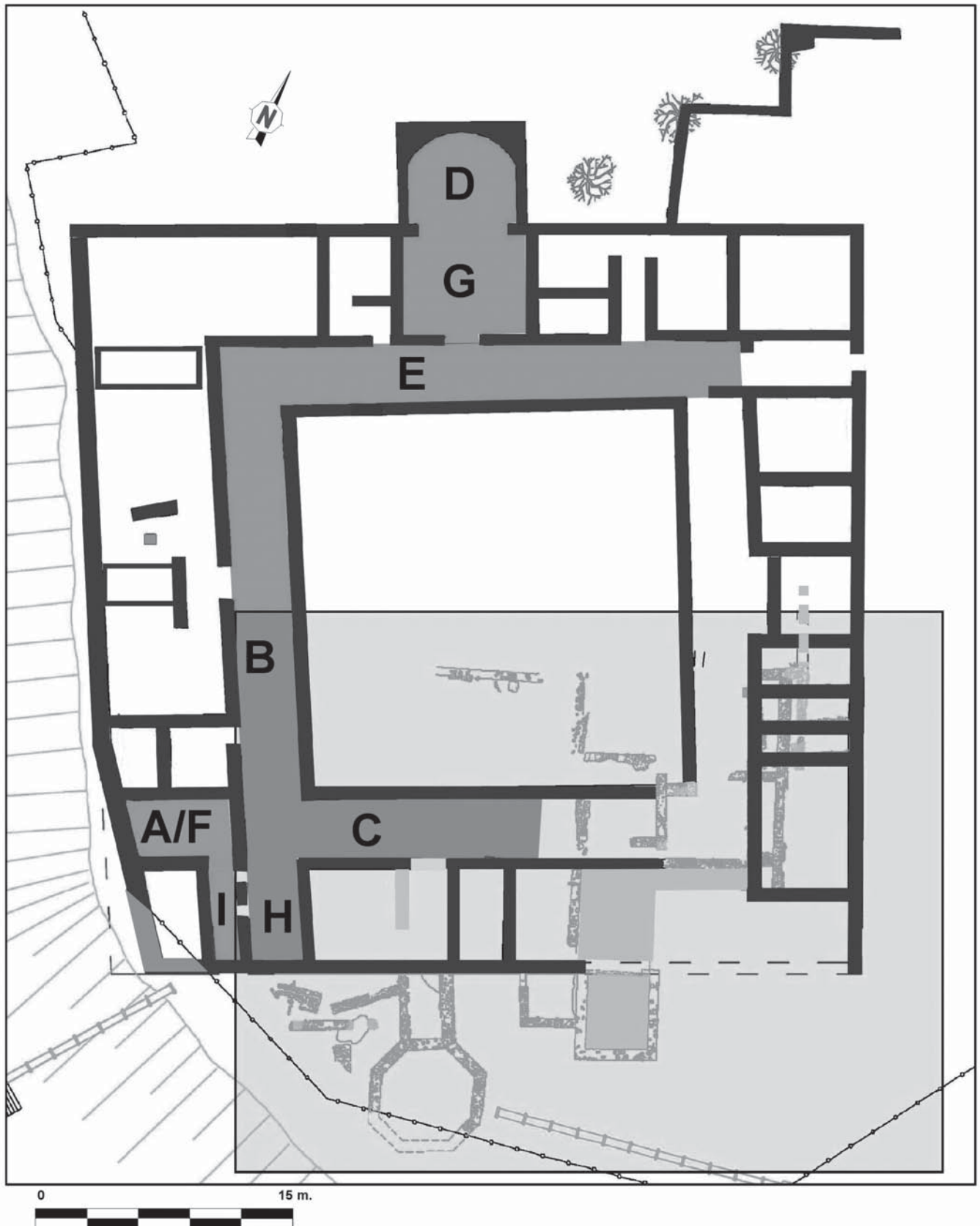

Fig. 17. Planta de la vil·la amb la ubicació dels mosaics documentats fins avui. Els mosaics A, D i H estan totalment perduts.

plaques de marbre per a revestiment de paret, de fragments de pintura parietal (més de dos-cents apareguts dins de la cisterna situada a l'oest) amb motius geomètrics i vegetals (garlandes i fulles), així com restes d'estuc pintat que formaven part d'una garlanda que podia haver estat aplicada a un sostre o a una paret. Finalment, també es recuperaren dos capitells de marbre, un basament de columna i diversos fragments de fust.

La cronologia d'aquesta fase d'ocupació, que sembla la més important del Romeral, se situaria entre mitjan segle IV dC i un moment indeterminat, segon quart-mitjan segle V dC, quan es produiria l'abandonament. Els descobridors de la vil·la parlen d'una destrucció violenta relacionada amb les incursions dels sueus, a inicis del segle V dC, i la inseguretat generada pels bagaudes, grups camperols potser associats a alguns bàrbars, a mitjan segle V dC, que afectaren especialment algunes ciutats de la vall de l'Ebre i que van obligar a la intervenció de tropes romanes amb campanyes sistemàtiques. Amb tot, es tracta d'episodis molt diferents i que no coincideixen clarament amb la cronologia que proporcionen les restes materials trobades a la vil·la.

Els factors històrics, d'altra banda, han de ser situats en el seu context precís. Les escasses fonts escrites sobre la Hispània del segle V dC conegudes fins fa poques dècades, bàsicament per Orosi i Hídací, oferien una imatge catastròfica d'aquest període que es limitava a una successió d'invasions, fams i epidèmies, en un context de vida urbana i rural totalment arruïnada (JUNYENT PÉREZ 1994; PÉREZ 1996 i una revisió del problema a ARCE 2005). La correspondència de Consenci amb Sant Agustí, concretament l'epístola 11, obliga a revisar aquesta imatge, ja que ben al contrari ens parla de la intensitat de la vida local a una petita societat urbana de l'interior de la *Tarraconensis*, a més de quotidianes relacions amb altres ciutats, com el cas d'Osca, tot i la presència de bàrbars així com una relativa inseguretat a la zona de Lleida a començaments del segle V dC (AMENGUAL 1992). Aquestes dades contrasten radicalment amb la *Ilerda* en ruïnes de la que parlaven alguns autors llatins.

Els resultats de les darreres excavacions han ajudat a precisar alguns dels problemes que presenta la datació de les diverses fases, però no han aportat

solucions definitives. Pel que fa a la fase d'hàbitat que acompanya la creació del programa de mosaics, la troballa d'algunes ceràmiques africanes (exclusivament terra sigil·lada africana D dels tipus Hayes 58 i Hayes 61) en els estrats d'anivellació relacionats amb els mosaics suggereix una cronologia avançada de segle IV, potser la segona meitat de la centúria. Això coincideix amb la datació establerta a partir de la decoració musiva, fonamentada bàsicament en criteris estilístics, que proposen alguns investigadors (BLÁZQUEZ *et al.* 1989).

El que sí que han evidenciat les darreres excavacions és la reforma d'algunes de les habitacions decorades amb mosaics. Sabem, per exemple, que el mosaic que decorava una habitació situada a l'est de la sala de recepció va ser arrencat totalment i substituït per un senzill paviment de terra. Una actuació similar es podria haver produït en la galeria est, on no s'ha documentat cap evidència de mosaic, potser perquè mai no n'hi va haver o perquè també va ser arrencat. Tots aquests canvis es devien realitzar en un moment indeterminat de la primera meitat del segle V dC.

Finalment, les excavacions més recents tampoc no han confirmat la creença tradicional d'una destrucció violenta de l'edifici. Ben al contrari, sembla més probable un abandó ordenat i segurament total realitzat en un únic moment. Abandonada la vil·la, l'edifici devia restar en peu durant un període de temps relativament ampli i serviria com a abrigo ocasional de pastors o camperols, tal i com evidencien les restes d'una foguera disposada directament sobre el mosaic F, i coberta posteriorment pel nivell de teules del sostre de l'habitació. També s'ha documentat l'esfondrament de la teulada de les galeries del peristil sense la més petita traça d'incendi. Aquesta freqüentació ocasional i els processos d'espoli que pateixen normalment els edificis a l'antiguitat tardana, per a la recuperació de materials arquitectònics, devien accelerar la lenta ruïna de l'edifici.

Lluís Marí

ArqueoRadar (Barcelona)

Víctor Revilla

Dep. d'Història Antiga
Facultat Geografia i Història
Universitat de Barcelona

Bibliografia

AMENGUAL 1992

J. Amengual, *Els orígens del cristianisme a les Balears i el seu desenvolupament fins a l'època musulmana* (Palma de Mallorca).

ARCE 2005

J. Arce, *Bárbaros y romanos en Hispania: 400-507 A.D.*, Madrid.

BLÁZQUEZ *et al.* 1989

J. M^a. Blázquez, G. López Monteagudo, M. L. Neira Jiménez, M. P. San Nicolás Pedráz, *Mosaicos romanos de Lérida y Albacete, Corpus de mosaicos de España, fascículo VIII* (Madrid).

CHAVARRÍA 2005

A. Chavarría, "Villas in Hispania during the Fourth and Fifth Century", K. BOWER, M. KULIKOWSKI (eds.), *Hispania in the Late Antiquity*, Leiden-Boston, 519-555.

DÍEZ-CORONEL 1970

L. Díez-Coronel, "Una bodega romana en Balaguer (Lérida)", *XI Congreso Nacional de Arqueología, Mérida, 1968* (Zaragoza), 774-783.

DÍEZ-CORONEL, PITA 1966

L. Díez-Coronel, R. Pita, "Una villa con mosaicos en Albesa (Lérida)", *IX Congreso nacional de Arqueología, Valladolid, 1965* (Zaragoza, 1966), 348-357.

DÍEZ-CORONEL, PITA 1970

L. Díez-Coronel, R. Pita, "El mosaico de la galería norte de la villa romana de "El Romeral", *XI Congreso Nacional de Arqueología, Mérida, 1968* (Zaragoza), 769-773.

DÍEZ-CORONEL, PITA 1969-1970

L. Díez-Coronel, R. Pita, "Informe sobre la segunda campaña de excavaciones de la Villa romana de 'El romeral' en Albesa, provincia de Lérida", *NAH*, 13-14 (1969-1970) [1971], 173-191.

GORGES 1979

J. G. Gorges, *La villa hispano-romaine. Inventaire et problematique archeologiques*, París.

JUNYENT, PÉREZ 1994

E. Junyent, A. Pérez, "El Bajo Imperio iberdicense: las excavaciones de la Paeria", *III Reunión d'Arqueologia Cristiana Hispànica*, Maó, 1988 (Barcelona), 127-150.

LÓPEZ MULLOR 1989

A. López Mullor, *Las cerámicas romanas de paredes finas en Cataluña*, Barcelona.

LÓPEZ MULLOR *et al.* 1992

A. López, X. Fierro, A. Caixal, A. Castellano, *La primera Vilanova. L'establiment ibèric i la vil·la romana d'Arró, Darró o Adarró de Vilanova i la Geltrú. Síntesi dels resultats de les darreres recerques arqueològiques i històriques* (Institut d'Estudis Penedesencs).

MARÍ, REVILLA 2003

L. Marí, V. Revilla, "L'arquitectura i el programa ornamental de la vil·la romana del Romeral: estat de la qüestió i darreres excavacions (Albesa, la Noguera)", *Actes de les jornades d'arqueologia i paleontologia 2000, comarques de Lleida, Lleida 30 novembre-1 i 2 desembre 2000*, 363-387.

MARÍ, REVILLA 2006

L. Marí, V. Revilla, *La vil·la romana del Romeral. Els Mosaics*, Lleida.

NAVARRO 1999

R. Navarro, "Vil·les amb mosaics entre els rius Segre i Cinca", 142-144; "Villa Fortunatus", 146-150. A P. De Palol, A. Pladevall (dirs.), *Del romà al romànic, Història, art i cultura de la Tarraconense mediterrània entre els segles IV i X* (Barcelona).

PÉREZ 1996

A. Pérez, "La ciutat d'Ilerda, de la conquesta romana al Baix Imperi (s. II a.C.- v d.C.)", *Fonaments*, 9, 145-201.

PITA 1969

R. Pita, "Mosaicos romanos tardíos en las comarcas del Segre y del Cinca", *BSAA*, 34-35, 31-67.

PITA, DíEZ-CORONEL 1963

R. Pita, L. Díez-Coronel, "La Villa romana y mosaicos de 'El romeral', en Albesa (Lérida)", *Ampurias*, 25, 241-243.

PITA, DíEZ-CORONEL 1964-1965

R. Pita, L. Díez-Coronel, "Informe sobre la primera campanya de excavacions de la Villa romana de 'El Romeral', en Albesa (Lérida)", *NAH* 8-9 (1964-1965) [1966], 177-189.

PREVOSTI 1981

M. Prevosti, *Cronologia i poblament a l'àrea rural d'Iluro* (Mataró).

PREVOSTI, CLARIANA 1993

M. Prevosti, J.-F. Clariana, *Torre Llauder, Mataró. Vil·la romana* (Barcelona).

ROVIRA, MARÍ 1998

J. Rovira, L. Marí, "Un tram fossilitzat de la via romana Menàrguens-Albesa (La Noguera, Lleida) i consideracions sobre la xarxa viària zonal", *XIè Col·loqui Internacional d'Arqueologia, Puigcerdà, 1997* (Puigcerdà), 191-199.